

Типи перекладацьких трансформацій. Граматичні трансформації.

Граматичні питання перекладу.

1. Граматичне співставлення в процесі перекладу.
 1. Основні розходження граматичної будови англійської і української мови.
 2. Порядок слів і структура речення.
 3. Граматичні трансформації.

- a) заміна частин мови
- b) додавання слів
- c) вилучення слів
- d) заміна структури речення
- e) зміна структури речення

1. Членування і об'єднання речень
2. Передача заперечення.

1. Граматичне співставлення в процесі перекладу.

Той, хто розмовляє рідною мовою, а тим більше той, хто є пише вибирають потрібну конструкцію не відразу, а після деяких роздумів і співставлення синонімічних варіантів. Пошук і вибір граничної форми у перекладі набуває великої ваги.

Коли іншомовна форма виділяється своєю особливістю і не знаходить формальних відповідників у р/у мовах, важливо знати, якими граматичними засобами можна найкраще передати думку, виражена іншомовною граматичною формою чи синтаксичною конструкцією.

e. g. I wanted to have done it myself. He hoped to have succeeded. She promised to have come earlier.

Постає питання:

Яке граматичне значення має перфектний інфінітив у наведених прикладах? Як виразити це значення у перекладі? Граматичне значення у всіх 3-х прикладах одне і теж - значення нездійсненої (нереалізованої) дії, що виражена дієсловом-присудком.

Можливо перекласти:

- 1) "Я хотів зробити це сам, але не зробив".
- 2) "Він сподівався на успіх, але не досяг його".
- 3) "Вона обіцяла прийти, раніше, але не прийшла".

Однак такий переклад не зовсім правильний стосовно нашої мови. І в українській мові можна знайти спосіб так само висловити ідею нездійсненої дії, як і в англійській. Для цього потрібно лише відійти від копіювання форми англійської конструкції

"Я хотів було зробити це сам". [Грамматика Верба с78]

I hoped to have found him at home. - Я сподівався застати його вдома (але не застав).

Академік Шахматов називає таку форму "недійсним способом" хоча для 2-х інших прикладів така форма не підходить. Можна сказати "Він марно сподівався на успіх".

"Вона лиш пообіцяла прийти раніше?"

Як бачимо, іноді передача значення нездійсненої дії можлива лише лексичними засобами. Заміна граматичних засобів лексичними чи лексичних -граматичними - цілком законне явище у перекладі.

Між граматичними формами і синтаксичними конструкціями різних мовне можна встановити такі відповідники, які б не залежали від їх лексичного змісту.

Для перекладознавства важливо встановити лексико-граматичні відповідники з урахуванням стилістичних функцій кожної граматичної форми і синтаксичної конструкції.

Приклад:

В англійській мові для вираження поняття належності найчастіше служить дієслово "to have":

I have a brother

I have no time.

Цим 2-складовим реченням в УМ відповідають односкладові: Я маю брата; немаю часу тощо.

Якщо взяти інший ряд додатків до дієслова "to have", то відповідники в у/м будуть іншими:

He had courage to avow

He has the brass to say

I have some grounds to believe

I have the honour to inform you. Він має мужність зізнатися.

Він має зухвалість (нахабство) стверджувати.

Я має деякі підстави думати (гадати).

Маю честь повідомити вам.

Із аналізу двох серій прикладів видно, що якщо додаток означає конкретне поняття чи живу істоту, то в перекладі звичайно вживається односкладова конструкція "у мене є" ; якщо додаток - абстрактний іменник, то головним чином вживається 2-складова конструкція у перекладі: "я маю", можливо використовувати 2-ій серій і варіант перекладу "у нього була мужність; у мене є деякі підстави". Але зовсім погана: "У мене є честь повідомити вам". Стосовно значення між конструкціями "Я маю кімнату" і "У мене є кімната" не має ніякої різниці, хоча перша суперечить стилістичній нормі.

Таким чином, встановлюючи граматичні відповідники потрібно враховувати лексичне наповнення і стилістичну функцію конструкції.

Велика небезпека для перекладача полягає у тому, що в англ. і укр. мовах існує немало однойменних граматичних форм і синтаксичних конструкцій, які не співпадають на своїми функціями та значенням у обох мовах. Однакові назви таких конструкцій та форм, запозичені в англ. і укр. мовах з латині, не повинні вводити в оману. Англ. інфінітив і англ. дієприкметник і за функціями, і за значенням відрізняються від ферм у нашій мові. Так англ. дієприкметнику теперішнього часу може відповідати в укр. мові або дієприкметник, або дієприслівник. Є випадки коли не вживається ні те, ні те:

e. g. He Stayed in London for two months leaving in October.

У подібних випадках у перекладі не вживається ні дієприкметник, ні дієприслівник. Рівноцінні за значенням діє можуть передаватися однорідними членами речення
1) Він прожив у Лондоні два місяці і поїхав у жовтні; а якщо робити наголос на послідовність дій. то дієприслівником буде виражена те, що в англ. оригіналі передано дієслово в особовій формі 2) Проживши, у Лондоні два місяці, він поїхав у жовтні.

Подібні перетворення речень в процесі перекладу називають граматичними трансформаціями.

2. Основні розходження граматичної будови англійської і української мови.

Під час вибору граматичних варіантів в процесі перекладу важливо враховувати основні лінії розходження граматичної будови англ./рос. мови.

Одна із головних розбіжностей - централізованість структури простого речення в англ. мові, яка виражається в побудові речення навколо єдиного центру - підмита. Для цього англійська мова використовує такі засоби:

- 1) поєднання пасиву з активом в однорідних членах - присудках
- 2) синтаксичними комплексами
- 3) подвійним керуванням
- 4) прийменниковими конструкціями.

Поєднання пасиву з активом зустрічається часто.

e. g. President Roosevelt has Summoned and was joined by Harry Hopkins in the afternoon.

Президент Рузвельт викликав до себе Г.Хопкінса, який приїхав до нього в той же день.

У цьому реченні є ще подвійне керування. У перекладі 2 присудки не можуть керувати одним і тим же додатком, якщо для одного із дієслів цей додаток прийменниковий, а для іншого - без прийменниковий.

Так само у нашій мові неможлива конструкція із 2-ма дієслівними присудками, які керують одним додатком, але з різними прийменниками.

e. g. They are not represented in but handled by, the British Foreign office.

Вони не представлені британським міністерством зовнішніх справ, але воно розпоряджається ними.

Таким чином, перекладаючи конструкції з подвійним керуванням, перебудова речення неминуча.

Інша особливість англійської граматичної будови - наявність конструкцій, граматичне значення яких розкривається поза рамками самої конструкції (синтаксичного комплексу).

До таких конструкцій відносять складний додаток, складний присудок, абсолютні звороти і деякі види модальних конструкцій.

3. Порядок слів і структура речення у перекладі.

В процесі перекладу важливо правильно визначити найкраще розташування слів та членів речення у структурі речення.

Як відомо, в англ. мові порядок слів нерідко служить граматичним засобом встановлення функції слова у реченні. Тому англійське речення відрізняється більш постійним і строгим порядком слів, ніж українське.

В короткому англійському реченні порядок слів строгий: підмет, присудок, додаток, обставина місця, обставина часу. В українській мові порядок слів буде (може бути) зворотній: від другорядних членів до головних із підметом аж у самому кінці.

e. g. A Bulgarian delegation arrived in London yesterday. Вчора до Лондона прибула болгарська делегація.

Однак, граматичні трансформації також підлягають певним закономірностям. Ці закономірності, правда, на відміну від лексичних еквівалентів не простежуються в рамках вузького контексту. Навіть найпростіше речення, структура якого на перший погляд нічим не відрізняється від структури відповідного українського речення, може вимагати перетворення під час перекладу залежно або від більш широкого контексту чи від логічних або стилістичних чинників.

e. g. Фраза із 4 слів повісті Теккерея.

"The Raven's Wind" ("Вороняче крило").

- Walker Can endure it. Відповідник, зрозуміло нібито: Уокер може це витерпіти.

Але українське речення може мати 24 варіанти! Уокер може витерпіти Уокер це може витерпіти Уокер витерпіти може це Уокер витерпіти це може Уокер це витерпіти може...

Зрозуміло, що кожен варіант відрізняється зміщенням логічного наголосу. На питання:

- Хто може витерпіти таке? Відповідь буде:

Витерпіти це може Уокер.

- А на питання, чи може Уокер витерпіти якусь неприємність, відповідь буде:

Уокер це витерпіти може.

Англійський відповідник не матиме жодного аналогічного варіанта, тому що єдино можлива перестановка присудка на перше місце перетворить це стверджувальне речення у питальне.

Цю розбіжність між англійським та українським синтаксисом легко пояснити і як уже зазначалось в а/м порядок слів має граматичну функцію, а в у/м - логіко-стилістичну.

Централізованість будови англійського речення дозволяє включати в одне просте речення 2 (а інколи більше) однаково важливих повідомлення, які у перекладі звичайно розділяють:

e.g. The Republican Party is defeated in the US Congress elections.

"У США відбулись вибори в конгрес. Республіканська партія зазнала поразки".

Хоча можливо сказати "На виборах в конгресі США Республіканська партія зазнала поразки".

Також вирішальне значення для визначення порядку слів в реченні мають стилістичні норми мови, на яку робиться переклад.

Слід не допускати монотонної побудови речень в укр. мові, хоча в англ. мові декілька речень підряд можуть мати однакову структуру.

4. Граматичні трансформації.

Граматичні трансформації – прийоми перетворення англійського речення у синтаксичні структури, властиві українській мові.

A bus and tram crash killed four.

В результаті зіткнення автобуса з трамваєм загинуло 4 пасажирів.

Всі різновиди граматичних трансформацій можна звести до таких категорій:

1. зміна порядку слів
2. зміна структури речення (повна або часткова)
3. заміна частин мови і членів речення (функціональна заміна)
4. додавання і вилучення слів.

Останні 2 прийоми часто зумовлені і дією лексичних чинників.

а) заміна частин мови

1. заміна дієслів

Найчастіше зустрічається у перекладі науково-технічних, публіцистичних, документних текстів. Особові і безособові форми англійського дієслова замінюються іменником. Заміни можуть бути обов'язковими, коли в укр. мові не має відповідного дієслова, напр.: to editorialize

e.g. New York Times editorialized on 12-th of February 1950...

заміна іменником у "передовій статті"

Заміна може бути факультативна, коли вона викликана стилістичними міркуваннями:

I war was fought in this country to free slaves.

У нашій країні війна велась за звільнення рабів.

2. заміна іменників

Ці заміни відбуваються рідше, ніж заміни дієслів. Найчастіше замінюють іменники, які не мають прямого відповідника.

I am a bad reader and I am a poor skipper.

іменнику "skipper" не має відповідника але дієслова "to skip" - читати не все підряд з пропусками.

bad reader - поганий читач

Я читаю повільно і не вмію читати як - небудь.

e.g. I am an early riser.

Я рано встаю.

3. заміна прикметників і прислівників

Прикметники замінюються іменниками, дієсловами і прислівниками, e.g. Different creative spheres - різні галузі творчості. Найчастіше прикметник замінюють прислівником. Це пов'язано з явищем переносу епітета.

Lord stretched a careless hand - Лорд недбало простягнув руку. Poirot waved an eloquent hand - Пуоро картинно помахав рукою.

b) додавання слів з граматичних причин

Додавання слів як з лексичних, так і з граматичних причин. Така необхідність виникає при перекладі синтаксичних комплексів та деяких конструкцій, не властивих у/м (абсолютних конструкцій). Часто ці додаткові слова є необхідними сполучними ланками в укр. фазі.

Reward of 500J being offered by the Government for information has been condemned by MPs.

Той факт, що уряд пропонував винагороду у розмірі 500 фунтів за інформацію, викликав осуд членів парламенту.

e.g. "industries" - іменник збірний і відповідає однині в у/м:

e.g. industries of Britain - промисловість

але, коли необхідно зберегти значення множини, перекладач змушений вводити слово "галузі"

delegates from various industries - представники різних галузей промисловості.

c) вилучення слів

Опускаємо лише повнозначні слова. Специфіка синтаксичних зв'язків в а/м інколи вимагає надмірного вживання дієслів, які виражають почуття, сприймання і висловлювання.

I regret to say that I miss your point.

На жаль, я не розумію, на що ви натякаєте.

Якщо слово "to say" зберегти, то розмовна фраза перетвориться у офіційну "Я, на жаль, повинен заявити, що не розумію, на що ви натякаєте".

I am glad to hear you say so.

Радий це чути.

d) Заміна структури речення з лексичних причин.

Часто трапляється так, що лише з допомогою перебудови англійського речення можливий адекватний переклад.

Oh, you don't say so!

О, не говорять так!

Це помилковий переклад, оскільки вигук "Oh, you don't say so!" виражає сильне здивування. Найкраще це речення перекласти не як окличне, а як питальне: Та що Ви кажете? Або теж можна перекладати окличним, але із повною заміною лексики: Та не може бути!

У перекладі важливо враховувати не лише синтаксичну побудову, але й смислову (комунікативну) структуру речення, тобто вибір головних і другорядних членів речення.

e.g. Drowning is the biggest killer of children and teenagers according to the World.

Health Report issued in Geneva yesterday.

У перекладі цього речення важко знайти відповідник 1-му слову, оскільки в укр. мові не має іменника від дієслова "топитися", але є дієприкметник "потонулий", яким може скористати перекладач.

Згідно із звітом Всесвітньої організації охорони здоров'я, опублікованим вчора в Женеві, найбільший відсоток дітей і підлітків, що гинуть від нещасних випадків, припадає на тих, що втопилися.

Радикальна перебудова речення часто необхідна, коли у ньому присудком виступають дієслова to see, to witness, to bring about etc.

The year 1934 saw the rise of various brands of fascism in France, as exemplified by the Concord riots of 6 February.

В 1934р. у Франції спостерігалось зростання кількості різних фашистських угруповань, що вилилось у спробу повстання на плащі Згоди 6 лютого.

Замість підмета "1934" у перекладі використано обставину часу.

Найчастіше перебудова конструкції із лексичних причин виникає через логічну невідповідність: коли член речення, на якому стоїть логічний наголос в англійській фразі, займає другорядну позицію в укр. фразі (десь у середині речення).

e.g. In the 20 century drink has found fresh enemies in the cinemas of the street corner, and the wireless at home, and the increase of mechanical employments, particularly the driving of motor-cars, has put a premium an sobriety.

Присудок в кінці речення відноситься не лише до останнього імена переліку фактів, але й до цілого речення.

У 20 ст. у алкоголізму з'явилися нові вороги: і кінематограф на кожному розі, радіо дома, а також зростання потреби у технічних спеціалістах, особливо водіях автомашин. Все це вимагало обов'язкового дотримування принципу тверезості.

5. Членування і об'єднання речень у перекладі

Необхідність членування англ. речень у перекладі виникає через неспівпадання структури речення в а/у мовах. Розрізняють зовнішнє і внутрішнє членування. У зовнішньому членування одне речення оригіналу перетворюється у 2 чи декілька речень у перекладі. При внутрішньому членуванні просте речення оригіналу замінюється складним. Під час перекладу з англ. частіше звертаються до членування, ніж до об'єднання речень. Це пояснюється централізованістю структури англ. речень.

Внутрішнє членування речення буває необхідним у перекладі синтаксичних комплексів (інфінітивних, дієприкметникових, герундіальних), які як правило перекладають складними реченнями, e.g. The danger of flooding is believed to be over.

"Є підстави вважати, що небезпека повені минула". They saw the whole town shattered to a heap of ruing. "Вони бачили, як ціле місто перетворилось у купу руїн". Your having been ill makes no difference. Те, що ви хворіли, нічого не міняє.

До прийому внутрішнього членування також можна віднести випадки, коли який-небудь член речення, підкреслений в оригіналі іншим чином, виділяється у перекладі на укр. мову відокремленням.

Зовнішнє членування відбувається тоді, коли смислові зв'язки між частинами англ. речення слабкі, що в свою чергу пояснюється тенденцією англ. синтаксису до об'єднання в одному реченні не зовсім однорідних думок.

Інколи збереження структури речення ускладнене різноплановістю виражених у ньому думок: особливо коли в одному реченні поєднується повідомлення, що відносяться до різних часових відрізків:

e.g. And here at times when his mother's and father and financial difficulties were greatest, they would be found thinking, or as Asa Griffith was wont helplessly to say at times, praying their way out a rather ineffectual way, as Clyde began to thing later (Deicer, an American Tragedy)

"І тут вже у часи найбільших фінансових ускладнень батько й мати сиділи і розмірковували чи, як інколи втомлено казала Ейза Гріфіт, молили бога показати їм вихід із становища. Згодом Клайд зрозумів, що те погано допомагало їм знайти

вихід." Виділення частини речення в окреме речення сприяє посиленню ідейного звучання повідомлення:

e.g. The Chinese working people can live free of worry, with enough to eat and wear for the first time, their standards rising steadily and the war kers know they will go on rising.

"Тепер робітники Китаю можуть жити не знаючи злиднів. Вперше в історії вони не знають нестачі в їжі і одязі. Їхній життєвий рівень неуклінно зростає, і вони знають, що він зростатиме й надалі".

Прийом об'єднання 2 і більше речень оригіналу в одне ціле у перекладі застосовується для:

а) уточнення змісту;

б) із стилістичною метою;

e.g. Once again the choice opens before the people. But it is no longer 1918 nor is it 1938. The whole balance of forces is profoundly changed. Народ знову стоїть перед вибором. Але тепер вже не 1918 рік і навіть не 1938-й. Розстановка сил корінним образом змінилась"

в) До цього прийому звертаються коли зв'язок між сусідніми реченнями а/м настільки тісний, що їх формальне об'єднання диктується традицією побудови укр. фрази.

г) об'єднання може бути доцільним, коли жодне з речень оригіналу не являє собою закінчену думку.

6. Передача заперечення в перекладі.

Як відомо в англ. реченні може бути лише одне заперечення, тоді як в р/у мові їх може бути декілька.

e.g. He never forgives a mistake made by anybody.

Он никогда, никому не прощает ни единой ошибки. Однак в англ. складному реченні можна зустріти 2 заперечення: у головному і підрядному реченні.

e.g. Hights by

Основна трудність перекладу англ. речень із запереченням полягає у тому, що не завжди легко визначити член речення, до якого відноситься заперечення. Коли заперечна частка стоїть перед другорядним членом, це не обов'язково означає, що вона відноситься саме до цього члена речення. Інколи її дія може поширюватись на всю смислову групу чи на все речення.

e.g. Balzac fled over the rooftops by night to impress nobody, but to dadge his creditors.

Бальзак бігав вночі по дахах зовсім не для того, щоб вразити чиюсь уяву, а для того, щоб врятуватись від своїх кредиторів. Заперечний займенник "nobody"

відноситься до інфінітивної смислової групи у функції обставини мети і тому є синонімом, аналогічним укр. заперечному звороту "не для того, щоб когось вразити".

Прислівник "never" нерідко вживається в ролі підсиленого заперечення і у таких випадках не перекладається "ніколи".

e.g. I spent the morning with him, but he never spoke to me.

Я провів з ним весь ранок, але він ні разу навіть не заговорив зі мною.

Замінником підсиленого заперечення може служити дієслово "to fail". "He failed to come" значить "Він не прийшов", а не "Йому не вдалось прийти"

Якщо у реченні заперечення знаходиться не тільки перед присудком але і перед підметом, то така конструкція є підсиленням ствердженням ствердженням. У подібних випадках можливі 2 варіанти перекладу: з подвійним запереченням і стверджувальний.

No man is not worth the writer's knowing.

- 1) Немає такої людини, яка б не заслужила уваги письменника.
- 2) Кожна людина заслуговує уваги письменника.

Під час перекладу речень із заперечною частиною слів враховувати:

- 1) до якого із членів речення відноситься ця частка;
- 2) яка її функція - заперечення чи підсилення;